

Eerste les filosofie voor de vierde klas. Ze weten niet wat er staat te gebeuren en ze vrezen het ergste. Krijgen ze een spuit misschien? Nee, ze gaan samen denken. Praten over denken. «Wat is dat, nadenken?» Verbaasde gezichten. «Laten we

Ik praat dus ik denk

ons eens een spuit indenen. Een grote spuit, en nu vullen we die met gedachten. Daarna spuiten we die gedachten in

«Filosofen is niet zomaar over iets praten», benadrukt *Goedele De Swaef*, die deze filosofieën begeleidt voor het *Pedagogisch Centrum Gent*. «Het is gestructureerd. De kinderen leren redeneren, leren de vaardigheid om goede argumenten van mindere goede te onderscheiden, leren luisteren naar elkaar. Niet de waarheid staat daarbij voorop. Het denkproces zelf is belangrijk. De antwoorden die kinderen geven, zijn niet altijd even filosofisch, maar dat hoeft niet. Het doel is immers niet filosofische antwoorden verzinnen, maar wel het denken ontwikkelen. Ze leren verwoorden hoe ze denken. Dat gebeurt in een open dialoog. Er zijn geen foute antwoorden, alleen goede of minder goede. Waar filosofen ze over? Over denken, het leven, over alles wat ze zinvol vinden. Soms is het moeilijk abstract te blijven, want de kinderen gaan naar het concrete: hun konijntje is

er een concreet antwoord komt. Ze slaan niet in paniek als je geen direct antwoord kunt geven. Dat aanvaarden ze. Ze willen alleen verwoorden en horen verwoorden. Iedereen kan een mening uiten en iedereen luistert naar de mening van de andere. Je kunt overtuigd zijn van iets. Maar ook dat stelt filosofie in vraag. In een kleuterklas werd na een opmerking 'Jij bent stom' gefilosofeerd over 'Wat is stom?' De leerkracht zag wat later op de speelplaats hoe een van de vijfjarigen zich na een verwijt omdraaide en heel ernstig vroeg: 'Wat bedoel je daar juist mee?' Filosofie brengt op die manier gedragsverandering mee.»

Flaneren

«Filosofen met kinderen sluit aan bij het *wij-denken*, een dimensie die nu weer belangrijk is», vindt *Jan Van Gils*, pedagoog en medewerker van

dood. Maar je filosofeert over de dood, niet over dat konijntje. Anders kunnen ze zich niet losmaken van het concrete en gaat de aandacht voor het denkproces verloren.»

Andere ogen

Informatie kan iedereen gemakkelijk bereiken. Maar hoe leer je verwerken wat je ziet, voelt of denkt? Filosofen helpt kinderen daarbij. Het gaat niet om de filosofen, maar om het filosoferen zelf. Filosofen met kinderen is met andere ogen de wereld bekijken en respect hebben voor hun visie.

«Kinderen stellen veel vragen aan volwassenen», zegt *Richard Anthonie* van het filosofisch centrum *Zeno*. «Sommige vragen zijn praktisch en die kunnen we gemakkelijk beantwoorden. Bij andere vragen zijn geen gemakkelijke antwoorden voorhanden. Kinderen maken geen onderscheid tussen de soorten vragen die ze stellen. Met die vragen hebben ze de bedoeling zich te oriënteren in de wereld, de relatie tussen zichzelf en de wereld te bepalen. In die zin is filosoferen met kinderen elementair en essentieel, een deel van het natuurlijk proces van intelligentie en persoonlijke ontwikkeling. Hoe weet ik dat ik echt ben, vragen ze zich af. Word ik nog wel wakker als ik ga slapen? Ze vinden het niet zo belangrijk dat

Kind en Samenleving. «Het ik is niet het belangrijkste. Wij is geen optelling van ikjes. Dat wij hebben we in onze westerse samenleving te lang verwaarloosd. Als je samen filosofeert, vervagen de grenzen binnen wij. Je denkt niet na over wie een bepaalde gedachte eerst dacht of uitgevonden heeft. Dat heeft geen belang. Filosoferen is een uitdrukking voor *flaneren aan de wij-kant van de opvoeding*. De dialoog komt tot stand vanuit een fundamentele betrokkenheid op elkaar. Kinderen en jongeren kunnen de ervaring opdoen vreugde te vinden in het zoeken zelf, niet in het resultaat. Die houding vind je trouwens duidelijk in de eindtermen terug. Of filosoferen nu een vak op school moet worden, dat weet ik zo nog niet. Vanaf het moment dat men iets op flessen trekt, verliest het. In Zuid-Amerika filosoferen ze op straat. Dat is het wezenlijke van filosofie. Daar komen de kinderen zelf tot de bedenking *cogito ergo sum*. Ze kunnen mij alles afnemen, maar dit niet. Dat boeiende proces in een leerplan krijgen? Een hachelijke onderneming. Filosoferen is zoals spelen. Je stelt je open voor wat er gaande is, voor je omgeving, de anderen. Het is grensverleggend. Je bent met emoties bezig zonder dat die bedreigend zijn. En vrijwilligheid is toch wel essentieel.»

Wij is geen optelling van ikjes

AANPAK

ons hoofd.» Alle kinderen doen onmiddellijk mee. Houden een denkbeeldige spuit tegen hun hoofd. «Ik voel een kring», roept Tom enthousiast. «Ik zie beelden», vindt Raf. Lies voelt een aanwezigheid. «Nadenken is alsof je iets in jezelf zegt», beweert Mohammed.

Karikatuur

«In de toekomst zou er meer moeten worden gefilosofeerd in het onderwijs», vindt *Willy Poppelmonde*, medewerker van *Unesco Centrum Vlaanderen*. «Dat hoeft niet per se filosofie als apart vak te worden. In andere vakken, biologie, taal, wiskunde kan men ook filosoferen. Ik denk in termen van *en, niet ofof*. In het basisonderwijs komt het in een aantal scholen al aan bod, maar dat moet zeker ook kunnen in het secundair. Dat de filosofische vaardigheden alle vakken ondersteunen, daar is zowat iedereen van overtuigd. Kritisch, creatief en zelfstandig leren denken, sociale vaardigheden ontwikkelen, omgaan met conflicten, reflecteren, zicht hebben op het geheel, attitudes aanleren. Dit sluit volledig aan bij de eindtermen en een nieuwe visie op onderwijs. Daar is eensgezindheid over. Er blijft alleen tegenkanting voor het invullen van het vak filosofie. Maar als democratie belangrijk is, dan lijkt me dat wellicht het grootste pro voor filosofen met kinderen en jongeren in het onderwijs. In een democratie is het conflict tussen mensen het voornaamste. Hoe lost men conflicten op? Door goede dialoog. En in een goede dialoog zijn er geen verborgen agenda's. Je probeert ieder zijn mening te laten zeggen, je maakt geen karikatuur van de ander. Je probeert de andere niet af te breken maar sterker te maken. Daar heeft iedereen belang bij, want samen sta je sterker. Filosoferen is hier de ideale basis voor.»

In een democratie is het conflict tussen mensen het voornaamste

«Van leerkrachten vraagt dit natuurlijk heel wat», vervolgt *Jan Van Gils*. «Ze moeten leren op een andere manier te denken. Van overdracht naar gesprek. Dat moet je durven. Je moet er ook belangstelling voor hebben. En niet iedereen voelt zich daar goed bij. Heel wat leerkrachten die op school staan hebben zelf geen ervaring met onderzoekend leren. Maar welke leerkrachten herinner je je later? Die van de directe communicatie. Waar je in dialoog mee komt treden. Of ze streng waren of niet, dat deed er niet toe. Zij die zich kwetsbaar durfden opstellen: *ik weet het ook niet, laten we samen zoeken*. Een houding van gezonde twijfel, daar kom je mee vooruit. De verwondering weer naar boven laten komen in de klas. Er gelukkig mee kunnen zijn dat er geen antwoord is.»

Zwembad

«Filosoferen blijft een avontuur», beaamt *Richard Anthone*. «Je weet wel waar je aan begint, maar je weet niet waar het eindigt. Ik vergelijk filosofen met leren zwemmen. Je kunt er boeken over lezen, maar je moet op een bepaald moment in het water springen. Het gevoel hebben dat je verdrinkt, maar dat gevoel overwinnen en ervaring opdoen. Filosoferen is een socratische activiteit, dus al 2000 jaar oud. Wat Plato en Socrates deden, had ook een pedagogische functie: in een democratische maatschappij is iedereen verantwoordelijk. Het socratische denken was vormend en dat is ook de moderne gedachte.»

«In het begin», vertelt *Eric Verstraeten*, leraar Project Algemene Vakken, «vroegen mijn leerlingen wel eens: 'Zeg meneer, heeft u wel een diploma, want u zegt altijd dat u het niet weet?' Ik sta in het deeltijds onderwijs en voor de leerlingen is het vaak een openbaring dat er naar hen geluisterd wordt. Ze hebben meestal een erg negatief zelfbeeld. Nu mogen ze zelf iets zeggen en voelen ze dat wat ze zeggen

Troetelbeesten

belangrijk wordt gevonden. Filosoferen is geen wondermiddel, maar er blijkt een duidelijke behoefte aan deze manier van onderwijzen. Ik ben begonnen met filosoferen vanuit een onvrede in mij over het bestaande lesmateriaal voor het Project Algemene Vakken. Ik kies nu onderwerpen die mijn leerlingen boeien: heelal en ruimte, het ontstaan van leven, of actuele onderwerpen. Na een nieuwsuitzending over die elektronische troetelbeesten hadden we een prachtige les over de functie van speelgoed. Voor de leerlingen is het soms een openbaring. Een 18-jarig meisje kwam me vertellen: 'Vroeger dacht ik dat iedereen hetzelfde dacht.' Een echte revelatie voor haar.» ■

• *Het filosofisch centrum Zeno, officieel erkend door ICPIC (International Council Philosophical Inquiry with Children), stelt zich tot doel het filosoferen in al zijn theoretische en praktische aspecten te stimuleren. Dat kan o.a. door informatieverstrekking, educatievorming en onderzoek. In Kidcity, een website voor kinderen op internet, werd een filosofisch hotel geopend (www.eduweb/averbode/kidcity). Kinderen tussen 10 en 14 vanuit heel Europa kunnen in klasverband met elkaar filosoferen. Alle bijdragen worden vertaald in 4 talen: Nederlands, Frans, Duits en Engels. Zeno - Lange Kongostraat 54 - 2060 Antwerpen 6 - tel 03-236 31 83 - anth@belspo.be*

• *De initiatieerreeks Samen filosoferen met kinderen van het onderzoekscentrum Kind en Samenleving richt zich tot leerkrachten en ieder die regelmatig en graag met kinderen vanaf 5 jaar samenwerkt. Er zijn drie reeksen: 26 november en 10+17 december; 6+13 februari en 6 maart; 23+24 februari en 14 maart. Het pakket Filosoferen met kinderen vanuit beeldend werk (met handleiding) kunt u bestellen voor 750 fr. (verzending inbegrepen). Ook over de werkmappij Filosoferen op de basisschool kunt u meer informatie krijgen. Al deze initiatieven in samenwerking met Zeno. Onderzoekscentrum Kind en Samenleving - Nieuwelaan 63 1860 Meise - tel 02-269 71 80 - fax 02-269 78 72*

• *Het centrum voor orthopedagogische dienstverlening Woord en Argument organiseert cursussen voor kinderen en opleidingen voor leerkrachten en andere geïnteresseerden. Woord en Argument - Oude Kuringerbaan 115 - 3500 Hasselt - tel 011-25 66 03 - fax 011-87 31 44*

• *Voor informatie over de Europese kinderfilosofiekrant 100, een samenwerking tussen verschillende scholen in Europa: Goedele De Swaef - Lange Steenstraat 10 - 9000 Gent - tel 09-225 81 05*

• *U kunt de brochure Een school voor vrijheid. Filosofie en democratie in Vlaanderen van Unesco verkrijgen*

door 70 fr. (verzending inbegrepen) te storten op 001-1766592-07 - Unesco Centrum Vlaanderen - Franklin Rooseveltplaats 12 - 2060 Antwerpen - tel 03-231 77 66

• *Het boek Socrates op de speelplaats - Filosoferen met kinderen in de praktijk van F. Mortier en R. Anthone van de Universiteit Gent, verscheen bij Acco Leuven. Prijs: 795 fr. Wij geven 10 exemplaren weg. Schrijf onseen kaartje. Noteer daarop waarom u zou willen filosoferen met kinderen in de klas.*

Filosoferen is zoals spelen

Denkpet

Wat zeggen de kinderen zelf dat ze dankzij filosofen op school hebben bijgeleerd?

Beseffen dat andere kinderen een andere mening kunnen hebben	72 %
Beter leren denken	69 %
Meer nadenken over de dingen	68 %
Beter rekening houden met de ander	62 %
Beter zeggen wat ik denk	60 %
Beter luisteren naar de ander	59 %
Gemakkelijker mijn mening durven zeggen	55 %
Gemakkelijker van denkpet wisselen	53 %
Beter omgaan met de ander	50 %
Zien welke denkpet de ander draagt	49 %
Beter tegen kritiek kunnen	32 %

RUZIE EN VRIENDSCHAP

«Wat we proberen te bereiken met onze lessen filosofie in de basisschool is het denken van de kinderen ontwikkelen, sociale vaardigheden stimuleren en hen samen leren praten over begrippen als rechtvaardigheid, waarheid, schoonheid, ruzie, vriendschap...», vertelt *Jan Van Dormael* van het centrum *Woord en Argument*. «Na de lessen enquêteren we bij leerlingen, ouders en leerkrachten. De resultaten? Alle ouders vinden dat filosofie een plaats verdient op school. De meeste ouders zien ook het effect. Ze vinden dat hun kind onder andere beter durft uitkomen voor zijn eigen mening, mondiger is, beter verbanden legt, beter kan omgaan met andere kinderen, meer rekening houdt met anderen, meer uitleg durft vragen en dat zijn faalangst vermindert. De leerkrachten noemen de filosofielessen inspirerend en leerrijk. Ondanks het feit dat het soms druk is in de klas, vinden ze het belangrijk dat kinderen een eigen mening leren vormen en mondiger zijn. Het heeft bovendien hun kijk op kinderen veranderd. Kinderen weten meer dan je denkt, zeggen ze. Velen geven er wel de voorkeur aan dat de lessen door anderen worden gegeven. Maar het verdient zeker een plaats op elke school, bijvoorbeeld binnen bepaalde lessen. Op de vraag *filosofie ja of nee* antwoordt 98 procent van de kinderen die er kennis mee gemaakt hebben, volmondig